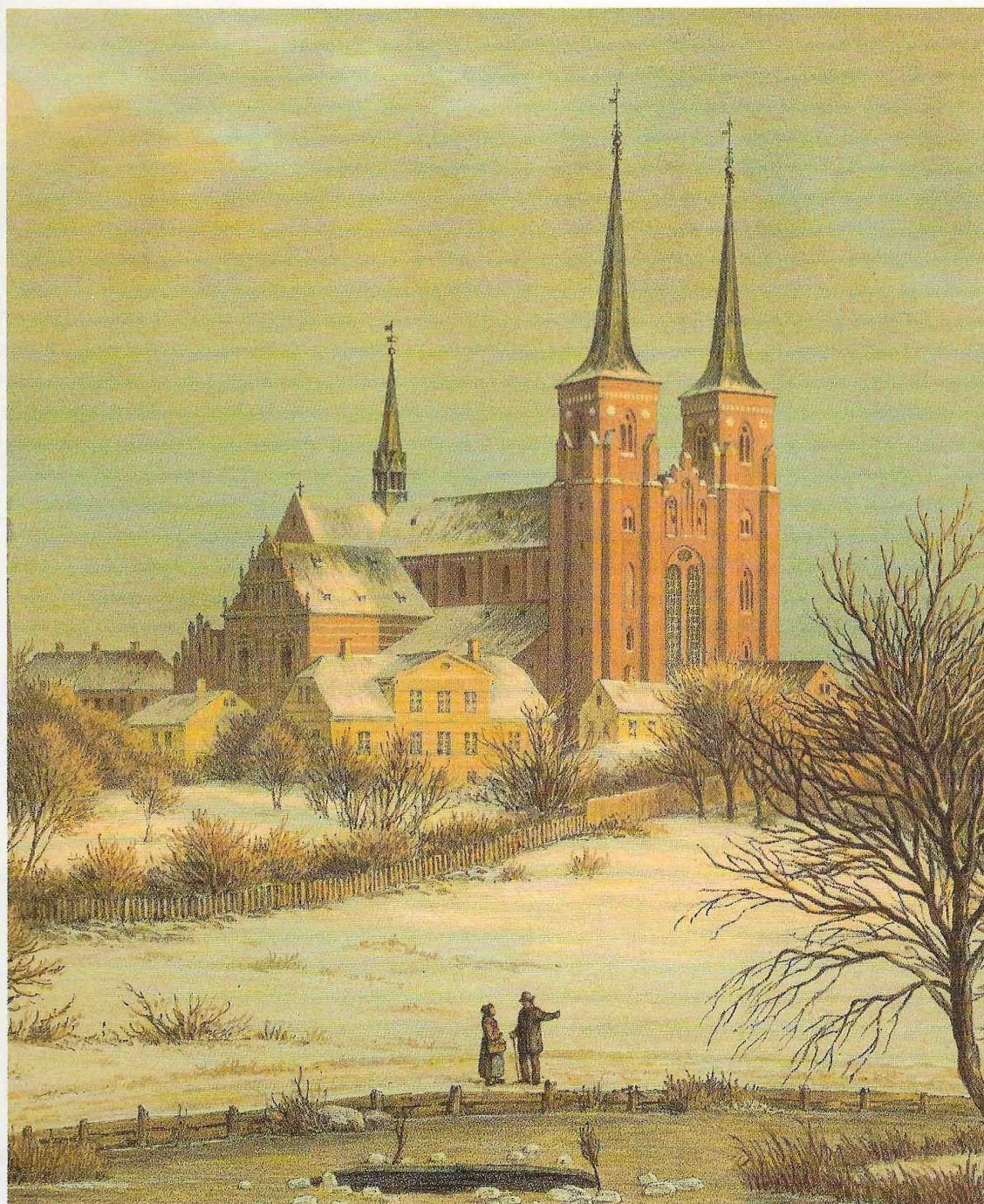

Jul i Roskilde

Årgang 1989 · Pris kr. 68.-

Rasmus Borch

9/2 1768-29/1 1846

Af Hans Michelsen

Et gammelt hus i Bondetinget

Domkirken set fra Bondetinget er et yndet motiv for kunstnere i Roskilde. Jørgen Roed skildrede i 1836 et ligtog på vej til domkirken. Små, stilfærdige skikkelser, der går langs med gadens lave huse.

Senere har Jacob Kornerup malet Bondetinget set fra Karenolsdatterstræde (1857), og umiddelbart ligner de to billeder hinanden. Men man skal såmænd ikke se så nøje efter for at se, at i hvert fald et af gadens huse er blevet erstattet af et nyt. Et firkanteret, bastant bygningsværk, som nok ligger i skyggen af domkirkens tårne, men som selv dominerer sine omgivelser.

Huset er opført af hospitalslæge *Carl Kokansky Schiøtz* mellem 1846 og 1848. Huset forbindes også med købmand *Anders Andersen Borchs* (1721-1793) 12. barn, Rasmus, hvis datter var gift med Schiøtz.

Rasmus Borch blev født den 9. februar 1768, og hans mor skrev i sin dagbog følgende glade og stolte optegnelse:

»1768 d 8 Februari behagede det den Aldvise Gud at forløse mig med en deylig sød velskabt deylig lille Sønd som blev ved den hellige Dob døbt d 11 Febrvary en Taarsda og kaldet efter min salige Fader Raasmus o du søde Gud forbaarme dig over ham o min Gud lad ham hver Da tiltage i Vidstum alder og Naade hos Gud O Herre min Gud lad ham voxe saa til Guds Ære os til glæde amen Gud give det for Jesu Skyld amen«

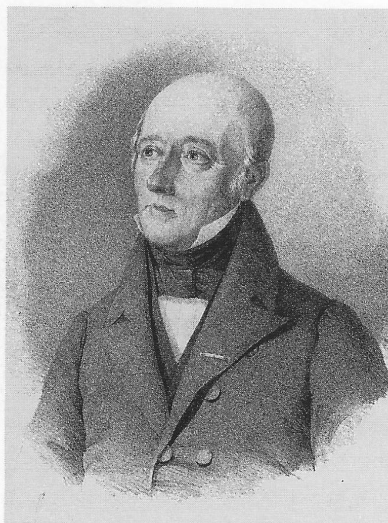
Den glade mor var *Karen Margrethe Fugl*, datter af amtsforvalter Rasmus Fugl. Hun var *Anders Andersen Borchs* anden hustru. Hun var en stærk, gudfrygtig kvinde, der fødte sin mand 8 børn, tog børnene af hans

første ægteskab til sig, sørgede for de børn, der kom i hendes varetægt og endelig førte hun købmandsgården videre, da hendes mand døde i 1793.

Når børnene optræder i dagbogen er det altid med en kærlig omtale og ønsker om en god fremtid til Guds ære og gavn for familien.

Rasmus Borch var fra sin tidligste barndom bestemt til at studere og efter at have modtaget privatundervisning i hjemmet, kom han i 1779 på Katedralskolen, hvorfra rektor Hans Christian Saxtorph i 1785 dimitterede ham til universitetet.

Mere for at føje sin fader end af lyst gav han sig i kast med teologistudiet, som han afsluttede i 1792. I 1793 af lagde han den homiletiske og catechesiske prøve og var dermed klar til at søge embede. Uden held søgte han et par præstestillinger, og kort efter faderens død i 1793 fik han ansættelse som lærer ved Det kongelige Opfostringshus i 1794. Han forblev i stillingen i mere end 50 år.

Rasmus Borch. Af Christian A. Schleisner (1810-1882). Litografi 1846 efter portræt malet 1838. (Roskilde Lokalhitoriske Arkiv).

Forstander for Opfostringshuset

Det var populært i tiden at beskæftige sig med de nyeste tanker inden for pædagogikken, og Rasmus Borch læste meget og blev så optaget af, hvad han læste, at han kæmpede for at mildne de på den tid strenge skolestraffe og i hvert fald sætte dem i et vist forhold til forseelsen. Bl.a. derfor var han en afholdt og respekteret lærer.

Dette var Direktionen for Opfostringshuset ikke uvidende om, og i 1804 ansatte de ham da som forstander.

Moderens dagbog:

»1803 d. 9. Februari havde jeg den store Glæde at min ældste Søn Rasmus fik et Levebrød, han blev kaldet til at være Forstander paa Opfostringshuset, hvor han har været Lærer ved Det kongelige Opfostringshus i 8te Aar, min sjæl lov Herren for det har gaaet ham saa vel og lykkelig til denne Dag, O Gud lad det fremdeles gaa ham lykkelig og vel alle de dage han har at leve«

Han var alment agtet og respekteret, og bestyrelsen lagde vægt på, at de med Rasmus Borch havde fået en mand med »literarisk dannelse«.

I sit pædagogiske syn ligner han den senere rektor ved Roskilde Katedralskole J. H. Tauber, der kom til Katedralskolen efter at Borch havde forladt den. Men Tauber kendte Rs. Borch, hvad hans anbefalelsesskrivelse vidner om:

Rasmus Borch, Kandidat i Theologien er mig særdeles velbekjent ved en jævnlig Omgang, som en pligtførende Menneskeven og en uhykkelsk Højagter af en sund Christendom og almennyttige Videnskaber. Jeg tager derfor ikke i Betænkning efter hans venskabelige Anmodning at indynde ham hos alle ædelttænkende Befordre, som kunne give ham Lejlighed til at gavne sine Medkristne med sine Indsigter og sin gode Tænkemåde, for at forberede sig til en duelig Almuens Lærer. Ved gode Bøgers Læsning og en omhyggelig Efterlignelse af alt det følgeværdige, han finder hos Op-

Karen Margrethe Borch (f. Fugl). Dagbog 1762-1816. (Hans Chr. Beck).

Jørgen Roed: Roskilde Domkirke set fra Bondetinget. (1836). (Gengivet efter *Jul i Roskilde* 1925).

også på den måde et godt kendskab til periodens litteratur og kunst.

Han var medlem af Drejers Klub (*1775), hvis to hovedaktiviteter var biblioteket og musikarrangementer. Formidling og diskussion af nyere skønlitteratur, aktuel videnskabelig og samfundsdebatteerende litteratur var hovedvirksomheden i klubben. Det dramatiske Selskab kunne også tælle ham blandt medlemmerne.

Rasmus Borch slappede af fra arbejdet med læsning og litteraturhistoriske studier. Han nedskrev gerne sine notater i selve bøgerne og gerne så korte, at han faktisk kun selv havde glæde af dem, men han stillede dog sine oplysninger til rådighed for an-

dre litteraturforskere. Ved sin omfattende læsning skaffede han sig et grundigt kendskab til den danske litteratur.

Af dem, der fik glæde af Borchs studier, skal nævnes K. L. Rahbek og især Th. H. Erslew. Erslew har i sit eget forfatterleksikon (i: Supplement til Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande 1841 til efter 1858. 1858.) skrevet, at han har benyttet Rasmus Borchs håndskrevne fortsættelse af Nyerup og Krafts forfatterleksikon.

Borch havde ingen lyst til at skrive selv.

Bortset fra en lille notits i Danske

Minerva (1816 p 266) har han intet skriftligt efterladt.

Heri fortæller han erindringer om Ludvig Holberg, som kom i hans mors hjem. Han kan ligeledes berette, at Holberg ved at overvære en samtale på værtshuset Hamborger Herberg havde fået ideen til Den politiske Kandestøber.

I 1820'erne og 1830'erne afholdt den store vinhandler Chr. Waagepetersen musikalske aftenelskaber ugentligt i sit hjem i Store Strandstræde i København. Netop ved et af disse selskaber, hvor byens førende kunstnere var samlet, optræder Rasmus Borch på et maleri af Marstrand (Musikalsk Soiree hos vinhandler, etatsråd Chr. Waagepetersen, 1834).

Kunst- og bogsamleren

Det er dog som kunst- og bogsamler, at Rasmus Borch virkelig fortjener at blive husket.

I starten af 1800-tallet var landet kun dårligt forsynet med bogsamlinger. Iflg. litteraten N. Chr. Øst var der i København et højest ubetydeligt antal privatbiblioteker set i forhold til byens befolkningstal, de lærdes antal og antallet af studerende. Øst ser en af årsagerne til denne misere, at der er ved at blive oprettet foreningsbiblioteker, og da især Det forenede Selskabs, Studenterforeningens og Athenæums bibliotek. Læseselskabet Athenæums bibliotek blev oprettet 1824 og bestod frem til århundredets slutning, hvor det blev solgt til Handels- og Kontoristforeningen.

I denne sammenhæng nævner han specielt Rasmus Borch som ejer af en velvalgt bogsamling, og litteraturhistorikeren N. M. Petersen går så langt som at kalde den en af de største samlinger af danske trykte sjældenheder.

Boghistorikeren K. F. Plesner er meget tæt på at karakterisere Rasmus Borch som en af de fineste danicasamlere. Han havde hvad der var værd at have og selvom en opremsning måske ikke siger så meget, så var der i samlingen fx: Christiørn Pedersen: En Jærtegnspostil (Paris 1515), Frans Vormodsen: Davids Psaltere paa Dansk wdsat (1528) og Hans Tau-

sen: Vinterdelen af Postillen (1539) foruden meget, meget mere.

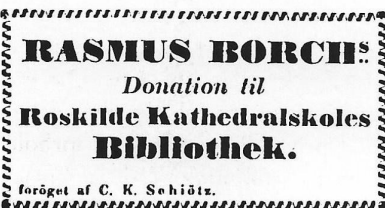
Ved hans død blev bogsamlingen opgjort til omkring 12.000 bind.

De 8.500 af de 12.000 bind blev sat på offentlig auktion i København (1847) og kataloget herover er på omkring 270 sider.

Han havde en udsøgt samling af danske portrætter i kobbertryk, litografi m.v., og denne samling kom for størstedelens vedkommende til Frederiksborg og udgjorde basis i Det nationalhistoriske Museum (portræt-samlingen).

Rasmus Borch havde i sine sidste leveår foræret en del af sine bøger til sin gamle skole, bl.a. er der i 1845 indgået omkring 100 eksemplarer. Alle bøgerne er forsynet med et ekslibris

Hans Svigersøn forøgede donationen og kom med på ekslibris'et.

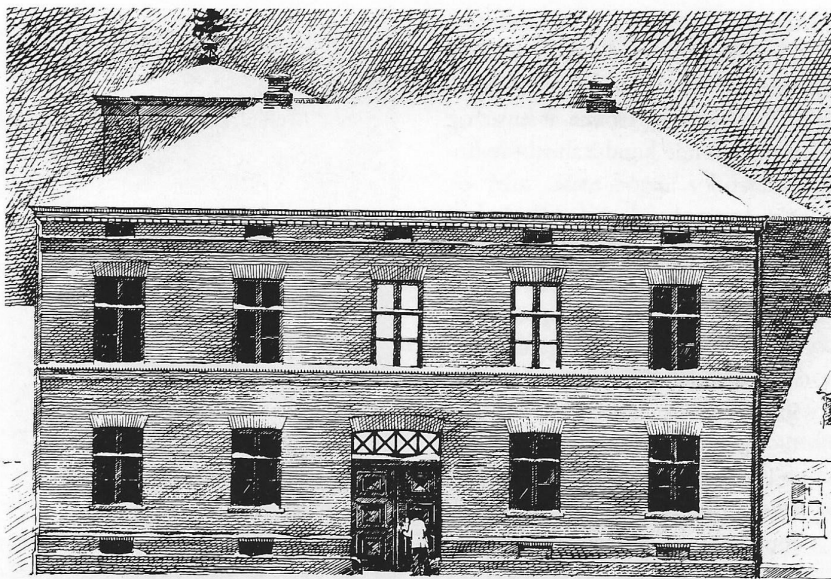
Roskilde Katedralskoles Ekslibris. Indsat i de bøger, som Rasmus Borch og senere C. K. Schiøtz forærede skolen. (Roskilde Bibliotek).

Familien og huset i Bondetinget

Rasmus Borch havde en eneste datter, *Karen Margrethe Borch* (1815-1887), og hun boede i Roskilde, hvor hun i 1837 blev gift med hospitalslæge *Carl Kokansky Schiøtz* (1807-1877).

Christian Schleisner: Karen Margrethe Borch. (1830). (Hans Chr. Beck).

Bondetinget 4, som arkitekt Nils Andersen forestiller sig, det så ud juleaften 1848. (1982). (Hans Chr. Beck).

Da Rasmus Borch forlod Opfostningshuset, flyttede han til Roskilde, hvor han havde købt en lille ejendom af arvingerne efter andenpræsten ved domkirken Elieser Gad, der døde 1838.

Det lille hus lå i Bondetinget, og hans datter og svigersøn byggede senere det nuværende Bondetinget 4 (mellem 1846 og 1848). Huset er tegnet af arkitekt G. F. Hetsch, der bl.a. er kendt fra synagogen i København. I huset blev der indrettet en sal til malerisamlingen, ligesom der blev plads til den den af bøgerne, der ikke blev solgt på auktionen i 1847.

Huset har en klassisk facade, der deles op på midten af en port, hvorfra adgangen er til første sal. Imod gården opførtes et bogtårn, der ligeledes kunne tjene som en slags observatorium.

Carl Schiøtz har i *Jul i Roskilde 1947* (ss 6-8*) givet en beskrivelse af slægtens gamle hjem i Bondetinget. Originaltegningerne til huset skal være bortkommet, men det anføres at de skulle være dateret 1847 af G. F. Hetsch.

Huset er opført, mens der var stænderforsamlinger i Roskilde, og det var tanken at dele af huset skulle udlejes til kontorer. Det drejer sig om dele af stueetagen på den ene side af vognporten. På den anden side var der køkkenopgang. I en sidebygning

var der vaskehus og derover i en lav sidebygning værelser til tjenestefolk.

Fra porten gik man ind i en hall, hvorfra trappen svang sig i et løb til første sal.

På første sal lå mod syd venteværelse og lægeværelse, dagligstue og sovekammer. Mod nord lå i en udbygning lige over køkkenfløjen »salen« eller som den blev kaldt: altanstuen med udsigten over Roskilde Fjord og spisstuen, som var meget stor.

Fra spisstuen var der en dør ud til en smal vindeltrappe, hvor man enten gik til vejrs op i et tårnværelse, som oprindeligt var et fuldstændigt glasbur med vinduer til alle sider. Gik man ned ad vindeltrappen kom man ind i havestuen med udgang til haven.

Da stænderforsamlingernes tid var forbi overgik kontorerne til udlejningsværelser. Blandt lejerne skal nævnes I. P. E. Hartmann, geografen Erslew, Ove Gedde, rektor Rafn og senere domprovst Martensen-Larsen og biskop Fønnesbech-Wulff.

Efter Carl Schiøtz' farfars død (Carl Kokansky Schiøtz 1877) blev malerisamlingen solgt og for indtægten blev der bygget et nabohus til hans farmor og hendes to ugifte børn. Huset kaldes i dag for enkesædet (Bondetinget 6).

Der findes en næsten samtidig skildring af den store malerisamling.

Den stammer fra *Otto Wroblewski*, der fra 1853-1858 drev boghandel på nuværende Stændertorv. Otto Wroblewski blev hurtig en ven af huset og fik et indgående kendskab til samlingen.

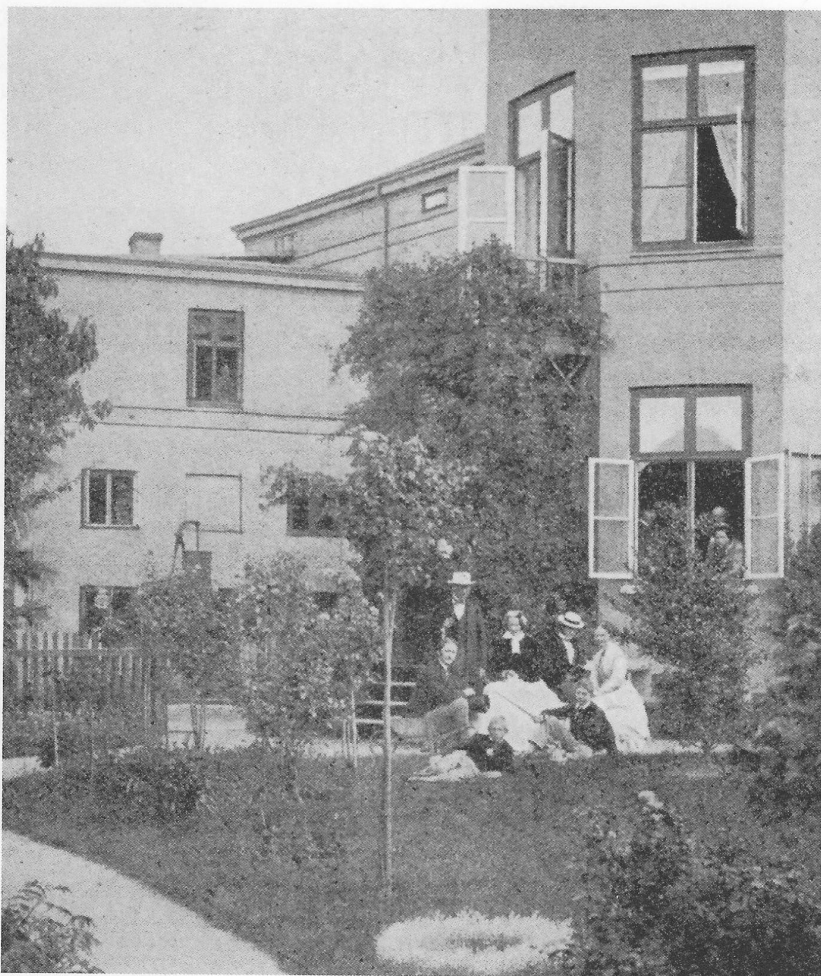
Ret længe havde jeg ikke boet i Roskilde før jeg hørte omtalt afd. cancelliråd Rasmus Borchs berømte maleri-portræt- og bogsamling i Dr. Schiøtz', hans svigersøns og datters af prof. Hetsch med særlig hensyn til malerisamlingen byggede hjem på Bondetinget. Højt og stilfuldt lå det der med en skyggefuld have foran, skrånende nedad mod enkelte villaer, de smukke spadserestier og vandmøllerne, der fik næring fra den nærliggende Maglekilde.

Men herligheden ved det hele var, foruden de elskværdige beboere og det skønne indre med sine rige skatte, den vidunderlige udsigt man havde netop fra malerisalen ud over Roskilde Fjord, der åbnede en vid udsigt til Bognæs-pynten og ud over Horns Herred og til højre Himmelølv med sin hvide kirke og Jyllinge Strands gule skrænter i det fjerne.

Til malerisamlingen var der velvilligt givet adgang i visse formiddagstimer og salen var forsynet med kataloger opklæbet på pap og forsynede med nr., kunstnerens navn, sujet osv.

Det var en højst interessant samling af dansk kunst lige ned til samlerens død (1846) og rummede billeder af den danske kunsts bedste navne. Der var således 8 billeder af Eckersberg, 5 Fabritius-Tengnagel, 4 Gebauer, 18 af blomstermaler I. L. Jensen, 4 Kuchler, 2 Anton Melby, 8 I. P. Møller, 2 Rørby, 7 Schleisner foruden J. Juhl, Kratzenstein-Stub, Købke, Kølle, Lorentzen, Adam Müller, Ottesen, Poulsen, Skovgaard, Sonne f.fl., ja end ikke Karel van Mandern savnedes.

Ved hjemmets opløsning (C. K. Schiøtz døde 1877 og Karen Margrethe Borch (Schiøtz) 1887) opløstes de sidste dele af bog- og kunstsamlingen. Den 8. oktober 1878 afholdtes

Bondetinget 4. Fotografi fra o. 1870. (Jul i Roskilde 1947).

auktion i Hotel Prindsen over »Rasmus Borchs af afd. hospitalslæge C. K. Schiøtz forøgede Bogsamling« (Katalog udsendt).

Ligeledes solgtes malerierne ved en auktion i København den 12. marts 1878. (Katalog).

Bogsamlingen spredtes efter auktionen og i hvert fald en del er havnet på Det kongelige Bibliotek. Tilbage i Roskilde er det hus, hans datter og svigersøn byggede, bl.a. til de store samlinger. Huset og »enkesædet« ved siden af er stadig i familiens eje.

Dødsannoncen i Berlingske Tiden-
de 1846 nr. 28 (Tillæg):

At Cancelliråd, Ridder af Dannebrog, Rasmus Borch, 79 Aar gammel, tidligere Lærer og Forstander i over 50 Aar ved Det kongelige Opfostringshus i Kjøbenhavn, roligt hensov, den 29. Januar, i sin Fødeby Roeskilde, tilkjendegives sørgeligst for hans fraværende

Venner og Bekjendte af hans Datter og Svigersøn.

Roeskilde den 4de Februar 1846.

K. M. Schiøtz C.Schiøtz

practiserende Læge

Rasmus Borch blev begravet i familie-begravelsen på Gråbrødre Kirkegård og i begravelsen deltog mange af hans tidligere elever, som bl.a. sang en kantate forfattet af H. P. Place.

Af litteratur er bl.a. benyttet:

Lis og Hans Chr. Beck takkes for beredvilligt udlån af Karen Margrethe Borchs dagbog.

Beck, Lis: Et hus i provinsen (–i: *Arsskrift*. Foreningen til gamle bygningers bevaring, Roskilde. 1987, ss 17-20*).

Berlingske Tidende 1846 (30/1, 6/2 og nr. 28 tillæg).

Fabritius, Albert: Anders Andersen Borchs Descender. 1933. 27+70 sider.

Fortegnelse over afdøde Forstander Rasmus Borchs efterladte Bogsamling. 1847. 272 sider. (Heri: Fr. Fabricius: Rasmus Borch).

Høj, A. T.: Det kgl. Opfostringshus 1753-1903. 1903.

Minder fra et lægehjem gennem 100 Aar (–i: *Jul i Roskilde 1947*, ss 6-8*).